

Andrzej Szabaciuk

Federacja Rosyjska wobec europejskiego „kryzysu migracyjnego”

The Russian Federation towards the European “Migration Crisis”

Abstract: The aim of the article is to present the position of the Russian Federation towards the migration crisis in Europe in the context of the Kremlin's foreign policy. In order to discredit the European Union and the United States, Russia uses a multidimensional propaganda machine, popularizing an alternative vision of international relations and painting in a dark colors situation in the countries of Western Europe. The goal of Vladimir Putin and his entourage is, first of all, to push through the abolition of sanctions imposed on Russia and normalize relations with the West. The long-term goal should be the reformatting of the global system of international relations and the return of Russia to the world's leading world powers club.

Keywords: migration crisis, European Union, Russian Federation, propaganda

Отношение Российской Федерации к «миграционному кризису» в Европе

Аннотация: Целью статьи является представление позиции Российской Федерации в отношении миграционного кризиса в Европе в контексте внешней политики Кремля. Для дискредитации Европейского Союза и Соединенных Штатов Америки, Россия использует многопрофильный пропагандистский аппарат, популяризирующий альтернативное видение международных отношений и изображающий в черном свете страны Западной Европы. Цель Владимира Путина и его окружения – это, в первую очередь, добиться отмены санкций, наложенных на Россию, и нормализация отношений с Западом. Долгосрочной целью должно быть реформатирование глобальной системы международных отношений и возвращение России в клуб ведущих мировых держав.

Ключевые слова: миграционный кризис, Европейский Союз, Российская Федерация, Пропаганда

Destabilizacja Bliskiego Wschodu oraz eskalacja kryzysu ukraińskiego przyniosły diametralną zmianę sytuacji politycznej w sąsiedztwie Unii Europejskiej. Masowy napływ uchodźców i imigrantów oraz wielopłaszczyznowa agresja Rosji na Ukrainę stanowią istotne wyzwania dla elit europejskich. Nie jest tajemnicą, że Federacja Rosyjska stara się wykorzystać trudne położenie zjednoczonej Europy do wzmocnienia swojej pozycji międzynarodowej i osiągnięcia określonych celów w polityce wewnętrznej. Wspierając ugrupowania eurosceptyczne, a także ksenofobiczne z prawej lub skrajnie prawej strony sceny politycznej, próbuje powrócić na europejskie salony polityczne, aby odzyskać dawne znaczenie, które utraciła po aneksji Krymu¹.

Warto zauważyć, że Federacja Rosyjska, forsując ten model polityki, odwołuje się do obecnego od stuleci w rosyjskim dyskursie politycznym antyokcydentalizmu połączonego ze swoistym idealizmem. W opinii części elit rosyjskich, jedynie orientalizacja Europy może uchronić ją przed zgubnymi skutkami poprawności politycznej, nadmiernej tolerancji i kulturowej unifikacji. Tylko w ten sposób można powstrzymać pogłębiający się kryzys Zachodu².

W wypowiedziach wpływowych rosyjskich polityków, dziennikarzy i intelektualistów znajdziemy także echo dawnej mitologii imperialnej, ukazującej Rosję jako twierdzę prawdziwego chrześcijaństwa, Moskwę będącą „trzecim Rzymem”³. W tym ujęciu zsakralizowana „Święta Rus” roztacza matczyną opiekę nad „odwiecznie ruską i prawosławną ludnością” zachodnich kresów obszaru poradzieckiego, postrzegając to jako obowiązek religijny i patriotyczny⁴. W nowej sytuacji opieka ta rozszerza się także na konserwatywne wspólnoty eu-

¹ S. Braghieri, A. Makarychev, *Redefining Europe: Russia and the 2015 Refugee Crisis*, „Geopolitics”, t. 23, 2018, nr 4, s. 842.

² Szerzej o tym problemie można przeczytać m.in. w opracowaniu *Eurasianism and the European Far Right. Reshaping the Europe – Russia Relationship*, M. Laruelle (red.), Lexington Books, Lanham 2015. Dużo ciekawych informacji na ten temat można odnaleźć także w trzech raportach Atlantic Council: A. Polyakova i in., *The Kremlin's Trojan Horses: Russian Influence in France, Germany, and the United Kingdom*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2016; A. Polyakova i in., *The Kremlin's Trojan Horses 2.0: Russian Influence in Greece, Italy, and Spain*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2017; F. S. Hansen i in., *The Kremlin's Trojan Horses 3.0: Russian Influence in Denmark, The Netherlands, Norway, and Sweden*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2018.

³ S. Plokhly, *Lost Kingdom. A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Allen Lane an imprint of Penguin Books, London 2017, s. 19-31.

⁴ R. Radzik, *Rosyjski imperializm wspólnotowy. Trójjedyny naród ruski w badaniach socjologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016, s. 87-152.

ropejskie, rzekomo zagrożone napływem muzułmańskich imigrantów z Południa i pozostawione same sobie oraz na chrześcijan prześladowanych w Syrii i Iraku. W ten sposób Rosja wraca do dobrze znanych z drugiej połowy XIX i początku XX wieku imperialnych koncepcji mesjanistycznych, panslawistycznych, połączonych z posowieckimi sentymentami oraz neoeurazjatyckimi snami o globalnej potędze. Chcąc osiągnąć swój cel, wykorzystuje na szeroką skalę propagandę, dezinformację i inne narzędzia znane z czasów zimnej wojny. W ten sposób przyczynia się do wzmacniania antyimigracyjnych i antyislamskich stereotypów w Europie⁵.

1. Między konfrontacją a współpracą: Rosja wobec Zachodu po dekompozycji ZSRR

Podnoszona przez rosyjskich polityków i intelektualistów oraz tak eksponowana przez rosyjską propagandę idea kryzysu, czy wręcz upadku, Zachodu nie zrodziła się – jak wiemy – na rosyjskim podglebiu intelektualnym i jest obecna w europejskiej myśli społecznej i politycznej od co najmniej trzech stuleci. Wśród szeregu publikacji, które prezentowały taką tezę, największy rozgłos zyskała monografia Oswalda Spenglera „Zmierzch Zachodu...”, w której traktował on cywilizacje jak żywe organizmy i wyróżniał poszczególne etapy ich rozwoju: od młodości, dojrzałości, aż po schyłek, upadek, który w sposób nieunikniony czeka wszystkie cywilizacje – w tym Zachód⁶.

Podobne katastroficzne wizje wielokrotnie pojawiały się w pracach europejskich myślicieli, szczególnie doby postmodernizmu, chociaż żadna nie zyskała już takiego rozgłosu. Wśród publikacji politologicznych dużą popularnością w kręgach naukowych cieszy się książka Samuela P. Huntingtona „Zderzenie cywilizacji ...”, której punkt wyjścia stanowi teza o nieuchronnym słabnięciu międzynarodowego znaczenia Zachodu, co jest konsekwencją procesów demograficznych i szeroko rozumianej globalizacji⁷.

⁵ M. H. van Herpen, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Rowman & Littlefield, Lanham – New York – London 2016, s. 127-248.

⁶ O. Spengler, *The Decline of the West*, t. 1-2, Alfred A. Knopf, New York 1926.

⁷ S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, NY 1996, s. 81-100.

W opinii Michała Bohuna, przytaczającego tezy Izajasa Berlina, specyficzny nurt europejskiego katastrofizmu, szczególnie widoczny w filozofii niemieckiej, był konsekwencją przemian zachodzących w społeczeństwie niemieckim na przełomie XVIII i XIX wieku. Wtedy bowiem po podboju napoleońskim i narzuceniu nowych praw, w tym Kodeksu Napoleona, niemiecka elita zareagowała na zmiany, eksponując aksjologiczną przeciwstawność Niemiec i Francji oraz uwypuklając rzekome różnice między dwoma narodami. Francja miała uosabiać sztuczność i mechaniczność, racjonalizm, będący zimną kalkulacją i instrumentalizacją rozumu, a także egoizm, indywidualizm, ujednoczenie, wyrachowanie, puste życie itd. Przeciwstawiano im uosabiające Niemców bogate życie wewnętrzne, duchowe, towarzyszącą mu pokorę, umiłowanie prawdziwych wartości – prostych, szlacheckich i wzniosłych⁸. Zjawisko to Izajasz Berlin określa mianem „pogoni za uznaniem”, rozumianej jako potrzeba akceptacji ze strony świata rozwiniętego, występująca praktycznie u wszystkich narodów, których przywódcy i intelektualiści odczuwają kompleks niższości, wynikający z faktu, że są reprezentantami odrębnych kultur czy wręcz kręgów cywilizacyjnych. Dlatego domagają się doceniania swojej odrębności, specyficznej historii czy też dostrzeżenia drzemiącego w nich potencjału. Brak akceptacji budzi postawę niechętną czy wręcz wrogą. Jak zauważa Izajasz Berlin, w konsekwencji klaruje się stanowisko: skoro oni nas nie chcą, my też ich nie potrzebujemy, wręcz gardzimy nimi, wszak i tak skazani są na zagładę⁹. Znamienne, że we wszystkich narodach, w których obserwujemy obecnie silne nurty antyzachodnie, okres niechęci do Zachodu poprzedzał czas zafascynowania nim.

Michał Bohun określa taką postawę jako cywilizacyjny resentyment, stanowiący próbę ochrony przed dominacją gospodarczą, polityczną i kulturalną państw rozwiniętych. W tym ujęciu wartości i rzekome cechy narodów dominujących należy ukazać jako antywartości, czy cechy wręcz zgubne. Zatem typowe dla Zachodu: zamożność,

⁸ Zauważmy, że podobne dylematy przeżywała rosyjska elita szlachecka, w większości biegle posługująca się językiem francuskim, zafascynowana kulturą francuską, która w 1812 roku musiała stawić czoło wojskom napoleońskim. Zob. J. M. Łotman, *Rosja i znaki: kultura szlachecka w wieku XVIII i na początku XIX*, Słowo – Obraz – Teoria, Gdańsk 2010.

⁹ M. Bohun, *Śmiertelna cywilizacja. Katastroficzny antyokcydentalizm rosyjski i europejskie paradoksy*, „Kultura i Wartości”, t. 10, 2014, s. 48-51.

komfort życia, konsumpcjonizm, bezpieczeństwo socjalne, liberalne prawa, swobody obywatelskie, dobre obyczaje, tolerancja, sprawne instytucje polityczne, rozwój technologiczny i naukowy, wysublimowana kultura – to przejawy słabości. Wytykane społeczeństwom państw rozwijających się przywiązanie do religii, ubóstwo, skłonność do przemocy, autorytarny i patrymonialny system polityczny, prymitywizm i barbarzyństwo – traktowane są jako cnoty świadczące o witalności i sile. Jak zauważa Michał Bohun, takie manichejskie postrzeganie rzeczywistości, przeciwstawianie Rosji i Zachodu, cechowało większość myślicieli kręgu konserwatywnego, jak i rewolucyjnego, co potwierdzają m.in. głośne prace Andrzeja Walickiego¹⁰ i Jana Kucharzewskiego¹¹. W opinii Bohuna postawa taka była konsekwencją rozczarowania brakiem sukcesów w modernizacji państwa i stanowiła wygodne usprawiedliwienie dla niepowodzeń we wprowadzaniu rozwiązań nowoczesnych i liberalnych¹².

W przypadku Rosji komponentem, bez którego trudno zrozumieć specyfikę rosyjskiego antyokcydentalizmu, jest religia – prawosławie, znajdujące się w specyficznej symbiozie z władzą świecką. Fundamentem tej wizji jest mesjanistyczna koncepcja Moskwy – „Trzeciego Rzymu” – sumująca aspiracje religijne i polityczne rodzącego się imperium¹³. Koncepcja ta zyskała nowe znaczenie wraz z powołaniem patriarchatu moskiewskiego w 1589 roku – w ten sposób carowie rosyjscy stali się obrońcami ostatniego bastionu chrześcijaństwa, opiekunami prawosławia, uważali się za następców cesarzy bizantyjskich, co znalazło swój wyraz w tytulaturze i heraldyce rosyjskiej. W konsekwencji mesjanizm stał się nieodzownym elementem rosyjskiego imperializmu. Wiara w konieczność wypełniania specjalnej misji towarzyszyła wszystkim władcom z dynastii Romanowów, później, w zupełnie innym kontekście, cechowała także władze sowieckie¹⁴.

¹⁰ A. Walicki, *W kręgu konserwatywnej utopii. Struktury i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

¹¹ J. Kucharzewski, *Od białego caratu do czerwonego*, t. 1-7, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998-2000.

¹² M. Bohun, op. cit., s. 51-53.

¹³ Szerzej o niej: A. de Lazari, *Czy Moskwa będzie Trzecim Rzymem?: studia o nacjonalizmie rosyjskim*, Śląsk, Katowice 1995, s. 9-15; M. Mazuś, *Koncepcje ideologiczne „Moskwa – III Rzym” oraz „Kijów – II Jerozolima” w ujęciu porównawczym*, „Slavia Orientalis”, t. 64, 2015, nr 3, s. 465-472.

¹⁴ Szerzej o tym problemie: P. J. S. Duncan, *Russian Messianism. Third Rome, Holy Revolution, Communism and After*, Routledge, London – New York 2000, s. 13-110.

Okres dekompozycji Związku Sowieckiego był czasem wielkich nadziei i jeszcze większych rozczarowań, w jego trakcie diametralnie zmieniło się oblicze regionu. Nowy nurt intelektualny, zapoczątkowany przez Michaiła Gorbaczowa i jego współpracowników, zakładał rezygnację z militarystycznej polityki zagranicznej, westernizację, powrót do europejskiej rodziny narodów w ramach „pokojoyej koegzystencji”, przy jednoczesnym położeniu większego nacisku na potrzeby społeczeństwa, zmęczonego ideologizacją życia codziennego. Współpraca z Zachodem miała w perspektywie przynieść poprawę sytuacji materialnej szerokich mas społecznych, podniesienie poziomu życia zwykłych ludzi¹⁵.

Początkowo społeczeństwo rosyjskie z dużym entuzjazmem przyjęło nowy kierunek zmian. Jednak niepowodzenie reform gospodarczych, „upokorzenie” stanowiące konsekwencję rozpadu globalnego imperium, ale także rosnący sceptycyzm wobec prawdziwych intencji Zachodu przyczyniły się do diametralnej zmiany nastrojów wśród elit społecznych, a także wśród zwykłych obywateli. Po 1993 roku odżyły stare antyzachodnie resentymenty, których emanacją było odrodzenie się ruchu eurazjatyckiego, wzywającego do restytucji imperium rosyjskiego i szeroko czerpiącego z XIX- i XX-wiecznej myśli geopolitycznej. W optyce takich myślicieli jak Aleksandr Panarin, Aleksandr Dugin czy Siergiej Morozow przeznaczeniem poradzieckiej Rosji jest stworzenie imperium, które powstrzyma złowrogą ekspansję Zachodu, tak jak Rosja powstrzymała kiedyś nawałę mongolską, Napoleona i faszyzm. Umiarkowani przedstawiciele tego nurtu, jak Siergiej Stankiewicz, unikali konfrontacyjnej retoryki, ale uważali, że zwrot w stronę Zachodu jest błędem, i Federacja Rosyjska powinna maksymalnie wykorzystać swoje położenie geopolityczne, aby stać się swoistym pomostem między Wschodem a Zachodem i czerpać z tego także korzyści materialne¹⁶.

Rosyjski antyokcydentalizm w okresie posowieckim różnił się od nurtów antyzachodnich znanych z czasów carskiej Rosji. Lata rywalizacji w ramach systemu bipolarnego sprawiły, że cechował się on znaczą-

¹⁵ R. D. English, *Russia and the Idea of the West. Gorbachev, Intellectuals, and the End of the Cold War*, Columbia University Press, New York 2000, s. 228-234.

¹⁶ M. Laruelle, *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*, Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, Washington, D.C. 2008, s. 2-15, 209-222.

nie większą niechęcią do nowego rywala geopolitycznego – Stanów Zjednoczonych. Europa niejednokrotnie była lekceważona i ukazywana jako bezwładne narzędzie w rękach amerykańskich imperialistów¹⁷. Postawa ta wynikała poniekąd z faktu, że nowe demokratyczne władze rosyjskie liczyły na równy udział w kształtującym się systemie stosunków międzynarodowych. Okazało się jednak, że system dwubiegunowy zastąpiony został systemem jednobiegunowym. Przebieg dwóch wojen w Zatoce Perskiej, kwestia konfliktu w byłej Jugosławii, a przede wszystkim naloty sił NATO na Serbię czy w końcu rozszerzenie NATO na wschód podkopały zaufanie rosyjskich elit do Stanów Zjednoczonych¹⁸.

Czas prezydentury Władimira Putina jest w świadomości wielu Rosjan okresem „wstawania z kolan”. Wówczas władze na Kremlu starały się wykorzystać rosnący potencjał militarny i gospodarczy, będący efektem znacznych wzrostów cen surowców węglowodorowych na światowych giełdach, do prowadzenia bardziej aktywnej polityki zagranicznej. Andriej Tsygankow, analizując sytuację międzynarodową w okresie prezydentury Władimira Putina, stara się udowodnić tezę, że Rosja przez stulecia domagała się akceptacji ze strony Zachodu, aspirowała do grona równoprawnych potęg światowych, naśladowując wzorce zaczerpnięte z tego kręgu kulturowego. Jednakże kiedy Zachód próbował rzucać jej wyzwanie, naruszyć jej żywotne interesy, uruchamiały się mechanizmy obronne, których przejawem była bardziej asertywna polityka zagraniczna, nastawiona na obronę własnych interesów. Zdaniem Tsygankowa, honor i lojalność wymagają od partnerów stosunków międzynarodowych równego traktowania, nie należy jednak zapominać, że niezależną politykę zagraniczną kształtują także uwarunkowania historyczne oraz zobowiązania wobec sojuszników i własnego narodu¹⁹.

W analizie Andrieja Tsygankowa dostrzegamy wiele cech wspólnych z koncepcją „pogoni za uznaniem” Izajasza Berlina, ale też ciche usprawiedliwienie „asertywnej” polityki zagranicznej Kremla. Brak

¹⁷ I. B. Neumann, *Russia and the Idea of Europe. A Study Identity and International Relations*, Routledge Taylor & Francis Group, London – New York 2017, s. 126-130.

¹⁸ R. D. English, op. cit., s. 36-40.

¹⁹ A. P. Tsygankov, *Russia and the West from Alexander to Putin. Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 3-6.

akceptacji, poczucie niższości i kompleksy sprawiły, że Rosja czasów Władimira Putina poszła drogą eksponowania własnej odrębności cywilizacyjnej, wcielając w życie założenia nowej, neoimperialnej polityki Kremla, która po części była odpowiedzią na „kolorowe rewolucje” w byłych republikach sowieckich. Jej podstawowym celem była odbudowa wyjątkowej pozycji Rosji na obszarze poradzieckim oraz na arenie międzynarodowej. Następstwami działań zmierzających w tym kierunku były wojna rosyjsko-gruzińska z 2008 roku²⁰ oraz dramatyczne wydarzenia na Ukrainie w 2014 roku i latach kolejnych. Szczególnie znacznie miała aneksja Krymu i konflikt na Donbasie, które diametralnie zmieniły stosunki Europy z Rosją. W Federacji Rosyjskiej skutkowały one konsolidacją środowisk nacjonalistycznych, wzrostem aktywności propagandy państwowej w sowieckim stylu oraz specyficznej polityki wobec Unii Europejskiej, która to polityka ma na celu pogłębianie różnic wewnętrznych poprzez programowe wspieranie środowisk antyeuropejskich, antyimigracyjnych oraz prorosyjskich²¹.

2. „Kryzys migracyjny” i nowy porządek światowy

Federacja Rosyjska jest jednym z największych państw imigracyjnych, a zarazem emigracyjnych w skali globalnej²². Z tego względu jej doświadczenia związane z zarządzaniem strumieniami migracyjnymi w sposób oczywisty rzutują na jej percepcję procesów migracyjnych w Unii Europejskiej. Rosjanie dobrze wiedzą, z jakiego rodzaju problemami mierzą się współczesne elity polityczne Europy, nie przeszkadza im to jednak w wykorzystywaniu w sposób instrumentalny tzw. „kryzysu migracyjnego” we własnej polityce wobec Wspólnot Europejskich. Wyrażając swoją dezaprobatę wobec unijnej polityki azylowej, Federacja Rosyjska stara się przerzucić całą winę za zaistniałą

²⁰ R. D. Asmus, *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, New York 2010, s. 19-230.

²¹ S. F. Larrabee i in., *Russia and the West after the Ukrainian Crisis. European Vulnerabilities to Russian Pressures*, Rand, Santa Monica 2017, s. 51-68.

²² Według wyliczeń ONZ, w 2010 roku w Rosji żyło 12,27 mln imigrantów, co stanowiło 8,7% całej populacji państwa i sytuowało Rosję na drugim miejscu na świecie pod względem liczby imigrantów po Stanach Zjednoczonych (42,81 mln) i przed Republiką Federalną Niemiec (10,75 mln). Zob. United Nations, *International Migration Report 2009: A Global Assessment*, United Nations, New York 2011, s. 263.

sytuację na brukselskie elity, a wykazać solidarność ze zwykłymi obywatelami państw UE.

Dodajmy, że wyżej przywołane działania Kremla to dobrze znana jeszcze z czasów starożytnych polityka *divide et impera*, którą Rosja stosowała wielokrotnie wobec obszaru poradzieckiego, dyskredytując przeciwników politycznych i wyciągając rękę w stronę społeczeństwa. Przykładowo, po wojnie rosyjsko-gruzińskiej prezydent Dmitrij Miedwiediew jednoznacznie podkreślał, że Rosjanie nie będą prowadzili żadnych rozmów z Micheilem Saakaszwilim i jego otoczeniem, ale jednocześnie dodał, że lubią i szanują naród gruziński²³. Podobnie Władimir Putin komentował stosunek Kremla do pomajdanowych władz w Kijowie, ze zrozumieniem odnosząc się do narodu ukraińskiego i podkreślając, że między Rosjanami a Ukraińcami nigdy nie było poważnych nieporozumień²⁴.

Z punktu widzenia Kremla tzw. „kryzys migracyjny” jest tak naprawdę tylko odbiciem szerszego problemu, a mianowicie przywoływanego wyżej kryzysu Zachodu. Odpowiedniemu rozgrywaniu tej kwestii sprzyja brak jednomyślności wśród europejskich elit co do kształtu wspólnej polityki imigracyjnej i humanitarnej. Jak wiemy, szczególne emocje budzi kwestia udzielania pomocy uchodźcom i zaproponowany przez przewodniczącego Komisji Europejskiej Jean-Claude’a Junckera plan ich relokacji, który podzielił państwa europejskie na dwa, mówiąc w znacznym uproszeniu, polityczne obozy: zwolenników solidarności europejskiej i państwa eksponujące kwestie własnego bezpieczeństwa²⁵.

Do pierwszej grupy zaliczyć możemy większość państw Europy Zachodniej, które zaakceptowały „plan Junckera” i zgodziły się przyjąć określoną liczbę uchodźców znajdujących się głównie w obozach tymczasowych we Włoszech i w Grecji. Chociaż dodajmy, że dojście do władzy środowisk nacjonalistycznych w Austrii i we Włoszech osłabiło nieco jedność Europy Zachodniej. Druga grupa to głównie państwa tzw. „nowej” Unii, przede wszystkim zrzeszone w ramach Grupy Wyszehradzkiej: Polska, Węgry, Czechy i Słowacja. Oczywiście

²³ Медведев: «У меня нет желания разговаривать с Саакашвили», Civil.ge, www.civil.ge [10.11.2018].

²⁴ Путин: Русский и украинский народ никогда не ссорились, Regnum, www.regnum.ru [10.11.2018].

²⁵ S. Braghiroli, A. Makarychev, op. cit., s. 826-827.

dodatkowo unijna polityka azyłowa jest kontestowana przez działające praktycznie w każdym państwie, mniej lub bardziej wpływowe ugrupowania populistyczne, posługujące się w dyskursie politycznym retoryką antyimigracyjną i antyislamską²⁶.

Wyraźny wzrost zainteresowania tymi środowiskami ze strony Rosji był widoczny w drugiej połowie lat 2000. W pewnym sensie możemy to potraktować jako odpowiedź Moskwy na „kolorowe rewolucje” na obszarze poradzieckim oraz wsparcie udzielone przez Zachód prodemokratycznym elitom w niektórych państwach regionu. Odnosząc się do tych wydarzeń na Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa w 2007 roku, Władimir Putin ostro krytykował niesprawiedliwy – jego zdaniem – jednobiegunowy, zdominowany przez Stany Zjednoczone system stosunków międzynarodowych, a jednocześnie wysuwał oskarżenia pod adresem państw zachodnich, zarzucając im, że przeznaczają coraz większe środki na ingerowanie w wewnętrzne sprawy Rosji i innych państw poradzieckich²⁷.

Po wojnie rosyjsko-gruzińskiej Dmitrij Miedwiediew wzywał Zachód do wzięcia udziału w budowaniu nowej architektury bezpieczeństwa w celu stworzenia „bardziej sprawiedliwego i bezpiecznego świata”. Przy czym Europa była traktowana jako jeden z partnerów, ale nie koniecznie kluczowy. Kryzys ukraiński pogłębił tę nieufność i diametralnie usztywnił pozycję obu stron²⁸. Kontrolowane przez Kreml media zaczęły kierować jednoznaczne oskarżenia pod adresem Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników, obwiniając ich o spowodowanie kryzysu migracyjnego²⁹. W odpowiedzi wysuwano podobne oskarżenia pod adresem Rosji. Przykładowo, amerykański generał sił powietrznych Philip Breedlove w czasie swojego przesłuchania przed Senatem USA twierdził, że Rosja razem z prezydentem Baszarem al-Asadem instrumentalnie wykorzystuje kryzys migracyjny w celu wywarcia nacisku na struktury europejskie, sabotując zaproponowane przez nie rozwiązania³⁰.

²⁶ Ibidem, s. 827-830.

²⁷ A. Foxall, *From Evropa to Gayropa: A Critical Geopolitics of the European Union as Seen from Russia*, „Geopolitics”, t. 24, 2019, nr 1, s. 181-183; A. Shekhovtsov, *Russia and the Western Far Right. Tango Noir*, Taylor and Francis, Milton 2017, s. 127-133.

²⁸ A. Foxall, op. cit., s. 182-186.

²⁹ Эксперт: Миграционный кризис в ЕС был намеренно устроен США, *Russia Today*, 04.09.2015.

³⁰ H. Elyatt, *Putin “weaponizing” migrant crisis to hurt Europe*, *CNBC*, 02.03.2016.

Poza wspieraniem środowisk eurosceptycznych i antyimigranckich, ważnym instrumentem w rękach Federacji Rosyjskiej jest szeroko zakrojona aktywność propagandowa. Jej podstawowym celem jest kreowanie alternatywnej wizji polityki międzynarodowej oraz stosunków wewnętrznych w Unii Europejskiej. Po eskalacji kryzysu ukraińskiego Rosjanie zintensyfikowali swoje działania, kierując swój przekaz przede wszystkim do osób rosyjskojęzycznych żyjących na obszarze poradzieckim oraz w Europie, Kanadzie czy Stanach Zjednoczonych, ale także do środowisk eurosceptycznych, kontestujących obecną politykę azyłową zjednoczonej Europy. Kluczowymi instrumentami tej polityki są kontrolowane przez Kreml popularne rosyjskojęzyczne kanały rządowe, rządowe agencje informacyjne, ale także wielojęzyczna telewizja Russia Today oraz wielojęzyczne platformy informacyjne, takie jak Sputnik, Russia Beyond the Headlines. Władze na Kremlu inwestują także znaczne środki w zakup wpływowych zagranicznych gazet czy opłacane artykuły, publikowane w opiniotwórczych czasopismach na całym świecie. Intensyfikują także swoją działalność w Internecie, szczególnie w sieciach społecznościowych, wykorzystując osoby zatrudnione w „fabrykach trolli” do manipulowania przekazem informacyjnym w sieci³¹.

Rosyjska machina propagandowa stara się prezentować specyficzną wizję sytuacji w Europie pogrążonej w chaosie wynikającym z niedolnych działań liberalnych elit politycznych oderwanych od życia codziennego, koncentrujących się na problemach mniejszości homoseksualnych i forsujących liberalną politykę azyłową. Procesy migracyjne łączone są ściśle z kwestiami bezpieczeństwa: zagrożeniem terrorystycznym, przestępczością i przemocą wobec kobiet. Z drugiej strony, Federacja Rosyjska prezentowana jest jako państwo niesprawiedliwie upokarzane przez Stany Zjednoczone i Europę Zachodnią, Władimir Putin jako silny przywódca, potrafiący zatroszczyć się o swoich obywateli, także tych żyjących poza granicami państwa. Wizje te utrwalają prorosyjscy eksperci z całego świata, którzy eksponują m.in.

³¹ M. H. van Herpen, op. cit., s. 47-126; E. Edenborg, *Politics of Visibility and Belonging. From Russias Homosexual Propaganda Laws to the Ukraine War*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017, s. 21-48.

zaangażowanie Rosji w walce z Państwem Islamskim oraz jej troskę o populację chrześcijańską na Bliskim Wschodzie³².

Pomiędzy wierszami tych komunikatów można wyczytać, że kryzys migracyjny miałby zupełnie inny przebieg, gdyby Europa zdecydowała się na współpracę z Rosją, a nie dążyła za wszelką cenę do konfrontacji. Rosja jest potrzebna zarówno Unii Europejskiej, jak i Stanom Zjednoczonym do rozwiązania szeregu kluczowych, globalnych problemów, musi być jednak traktowana jak równorzędny partner. Jeżeli obecne elity polityczne w Europie i Stanach Zjednoczonych tego nie rozumieją, to konieczny jest wybór nowych elit. Dodajmy, że nie jest to tylko pusta retoryka i niejednokrotnie pojawiały się oskarżenia pod adresem Rosji o ingerowanie w przebieg wyborów w Stanach Zjednoczonych, Niemczech, w czasie referendum w sprawie brexitu czy oderwania Katalonii³³.

Znamiennym przykładem tworzenia nieprawdziwej narracji, sfabrykowanej przez rosyjską propagandę jest „sprawa Lizy”, rzekomej trzynastoletniej córki rosyjskich emigrantów z Berlina, która została napadnięta i zgwałcona przez mężczyznę „o wyglądzie arabskim”. Historia stała się pretekstem do ataku na niemiecką politykę azylową, która stanowi zagrożenie dla zwykłych obywateli. Co więcej, w rosyjskim przekazie miała ona drugie dno, bo pod wpływem doniesień medialnych, rosyjskojęzyczni obywatele Niemiec mieli rzekomo wyjść na ulice i zaprotestować przeciwko polityce migracyjnej rządu Angeli Merkel. Niektórzy zadeklarowali nawet chęć powrotu do Rosji, w tym osiedlenia się na Krymie. Można zatem wysunąć wniosek, że na okupowanym Krymie jest bezpieczniej niż w Niemczech. Całość okazała się jednak umiejętnie sfabrykowaną, niemającą nic wspólnego z rzeczywistością, medialną wstawką rosyjskiej telewizji państwowej³⁴.

³² E. Borenstein, *Plots against Russia. Conspiracy and fantasy after socialism*, Cornell University Press, Ithaca 2019, s. 160-163; A. P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, Lanham – Boulder – New York – London 2016, s. 239-250; A. Roxburgh, *The Strongman. Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, Tauris, London 2012, s. 253-270.

³³ Путин: кризис с мигрантами в Европе вызван ошибочной политикой Запада, Tass, 04.09.2015; "Trolls" get more attention, Oxford Analytica Daily Brief Service, 07.12.2017; Путин потребовал провести глубокий анализ миграционного кризиса в Европе, Tass, 11.03.2017.

³⁴ E. Borenstein, op. cit., s. 158-160; Бедная Лиза: история исчезавшей в Берлине девочки становится все загадочней, „Московский комсомолец”, 09.01.2016.

Polityczny alians Kremla ze skrajnie prawicowymi ugrupowaniami europejskimi jest zabiegiem niezwykle oryginalnym, szczególnie w przypadku państwa, które szczyci się tym, że wyzwoliło Europę od faszyzmu. Za tymi działaniami stoi jednak dobrze przemyślana strategia. Wzmocnienie skrajnie populistycznych ugrupowań nacjonalistycznych ma w dłuższej perspektywie osłabić solidarność europejską i ułatwić Kremlowi realizowanie zamierzonych celów politycznych. Obecnie podstawowymi kwestiami są zniesienie sankcji nałożonych na Rosję, uznanie legalności aneksji Krymu oraz *status quo* na Donbasie. Dzięki temu Federacja Rosyjska będzie mogła stać się w dłuższej perspektywie równoprawnym partnerem Zachodu, na czym obie strony skorzystają. Nowy system stosunków międzynarodowych będzie bardziej sprawiedliwy i przewidywalny. Brak zrozumienia tego rzekomo oczywistego faktu będzie prowadził do dalszego pogłębienia kryzysu migracyjnego i – szerzej ujmując – kryzysu świata zachodniego³⁵.

Podsumowanie

Europejski kryzys migracyjny wywołał jeden z poważniejszych kryzysów w historii Wspólnot Europejskich i postawił pod znakiem zapytania solidarność w obrębie UE. Federacja Rosyjska próbowała wykorzystać nadarzącą się okazję do zwiększenia nacisku na zachodnie elity polityczne w celu wynegocjowania określonych ustępstw, przede wszystkim zniesienia dotkliwych sankcji oraz normalizacji stosunków politycznych. Cyniczna aktywność rosyjskiej propagandy, wymierzona w podstawy funkcjonowania Wspólnot Europejskich i jej prestiż międzynarodowy, budzi poważne zaniepokojenie polityków europejskich.

Moralnie wątpliwe wykorzystywanie tragedii setek tysięcy osób w partykularnej polityce Kremla jest poważnym wyzwaniem stojącym przed zjednoczoną Europą. Kryzys migracyjny czy zbliżający się brexit wymagają solidarnych działań i szerokiego konsensu państw członkowskich. Unia Europejska ma świadomość zagrożeń płynących z mobilizacji populistycznych i nacjonalistycznych środowisk w Eu-

³⁵ *EU didn't ask Russia to help resolve migration crisis – Russian deputy foreign minister*, Interfax, 11.11.2015; *Путин допустил усугубление миграционного кризиса в Европе*, „Известия”, 18.09.2017.

ropie oraz zaangażowania Federacji Rosyjskiej w wewnętrzne sprawy państw członkowskich UE. Podjęła nawet określone działania mające na celu zneutralizowanie szkodliwych następstw rozprzestrzeniania się rosyjskiej propagandy, jednak obecnie trudno ocenić ich skuteczność.

Ekspozowanie przez Rosję kryzysu Zachodu, którego emanacją są m.in. „kryzys migracyjny” oraz brexit, stanowi próbę uzasadnienia konieczności diametralnego przeformatowania obecnego systemu stosunków międzynarodowych. W nowych realiach Rosja ma być jednym z kluczowych graczy politycznych kształtujących wielobiegunowy porządek globalny. Nie jest tajemnicą, że władze na Kremlu zabiegają o to od czasu dekompozycji ZSRR.

Bibliografia:

- Asmus R. D., *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, New York 2010.
- Bohun M., *Śmiertelna cywilizacja. Katastroficzny antyokcydentalizm rosyjski i europejskie paradoksy*, „Kultura i Wartości”, t. 10, 2014, s. 45-62.
- Borenstein E., *Plots against Russia. Conspiracy and fantasy after socialism*, Cornell University Press, Ithaca 2019.
- Braghiroli S., Makarychev A., *Redefining Europe: Russia and the 2015 Refugee Crisis*, „Geopolitics”, t. 23, 2018, nr 4, s. 823-848.
- Duncan P. J. S., *Russian Messianism. Third Rome, Holy Revolution, Communism and After*, Routledge, London – New York 2000.
- Edenborg E., *Politics of Visibility and Belonging. From Russias Homosexual Propaganda Laws to the Ukraine War*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017.
- Elyatt H., *Putin “weaponizing” migrant crisis to hurt Europe*, CNBC, 02.03.2016.
- English R. D., *Russia and the Idea of the West. Gorbachev, Intellectuals, and the End of the Cold War*, Columbia University Press, New York 2000.
- EU didn't ask Russia to help resolve migration crisis – Russian deputy foreign minister*, Interfax, 11.11.2015.
- Eurasianism and the European Far Right. Reshaping the Europe – Russia Relationship*, Laruelle M. (red.), Lexington Books, Lanham 2015.
- Foxall A., *From Evropa to Gayropa: A Critical Geopolitics of the European Union as Seen from Russia*, „Geopolitics”, t. 24, 2019, nr 1, s. 174-193.
- Hansen F. S., van der Noordaa R., Bogen Ø., Sundbom H., *The Kremlin's Trojan Horses 3.0: Russian Influence in Denmark, The Netherlands, Norway, and Sweden*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2018.
- Herpen M. H. van, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Rowman & Littlefield, Lanham – New York – London 2016.
- Huntington S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, NY 1996.

- Kucharzewski J., *Od białego caratu do czerwonego*, t. 1-7, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998-2000.
- Larrabee S. F., Pézard S., Radin Andrew Ch. N., Crane K., *Russia and the West after the Ukrainian Crisis. European Vulnerabilities to Russian Pressures*, Rand, Santa Monica 2017.
- Laruelle M., *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*, Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, Washington, D.C. 2008.
- Lazari A. de, *Czy Moskwa będzie Trzecim Rzymem?: studia o nacjonalizmie rosyjskim*, Śląsk, Katowice 1995.
- Łotman J. M., *Rosja i znaki: kultura szlachecka w wieku XVIII i na początku XIX*, Słowo – Obraz – Teoria, Gdańsk 2010.
- Mazuś M., *Koncepcje ideologiczne „Moskwa – III Rzym” oraz „Kijów – II Jerozolima” w ujęciu porównawczym*, „Slavia Orientalis”, t. 64, 2015, nr 3, s. 465-475.
- Neumann I. B., *Russia and the Idea of Europe. A Study Identity and International Relations*, Routledge Taylor & Francis Group, London – New York 2017.
- Plokhy S., *Lost Kingdom. A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Allen Lane an imprint of Penguin Books, London 2017.
- Polyakova A., Kounalakis M., Klapsis A., Germani L. S., Iacoboni J., de Borja Lasheras F., de Pedro N., *The Kremlin’s Trojan Horses 2.0: Russian Influence in Greece, Italy, and Spain*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2017.
- Polyakova A., Laruelle M., Meister S., Barnett N., *The Kremlin’s Trojan Horses: Russian Influence in France, Germany, and the United Kingdom*, Atlantic Council, Washington, D.C. 2016.
- Radzik R., *Rosyjski imperializm wspólnotowy. Trójjedyny naród ruski w badaniach socjologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016.
- Roxburgh A., *The Strongman. Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, Tauris, London 2012.
- Shekhovtsov A., *Russia and the Western Far Right. Tango Noir*, Taylor and Francis, Milton 2017.
- Spengler O., *The Decline of the West*, t. 1-2, Alfred A. Knopf, New York 1926.
- Trolls get more attention*, Oxford Analytica Daily Brief Service, 07.12.2017.
- Tsygankov A. P., *Russia and the West from Alexander to Putin. Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2012.
- Tsygankov A. P., *Russia’s Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, Lanham – Boulder – New York – London 2016.
- United Nations, *International Migration Report 2009: A Global Assessment*, United Nations, New York 2011.
- Walicki A., *W kręgu konserwatywnej utopii. Struktury i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Бедная Лиза: история исчезавшей в Берлине девочки становится все загадочней*, „Московский комсомолец”, 09.01.2016.

Эксперт: Миграционный кризис в ЕС был намеренно устроен США, Russia Today, 04.09.2015.

Медведев: «У меня нет желания разговаривать с Саакашвили», Civil.ge, www.civil.ge [10.11.2018].

Путин допустил усугубление миграционного кризиса в Европе, „Известия”, 18.09.2017.

Путин: кризис с мигрантами в Европе вызван ошибочной политикой Запада, Tass, 04.09.2015.

Путин потребовал провести глубокий анализ миграционного кризиса в Европе, Tass, 11.03.2017.

Путин: Русский и украинский народ никогда не ссорились, Regnum, www.regnum.ru [10.11.2018].